

Moduli za mirovno obrazovanje u srednjem obrazovanju

Skoplje, februar 2024

SADRŽAJ

1	UVOD.....	3
1.1	ŠTA PREDSTAVLJA MIROVNO OBRAZOVANJE?.....	4
2	MODULI ZA MIROVNO OBRAZOVANJE.....	9
2.1	NENASILNA KOMUNIKACIJA.....	9
2.2	UPRAVLJANJE SA KONFLIKTIMA.....	11
2.3	VRŠNJAČKA MEDIJACIJA.....	14
2.4	NASILJE I NENASILJE.....	17
3	ORGANIZACIJA I REALIZACIJA AKTIVNOSTI.....	22

Edukacija sa temama i sadržinama mirovnog obrazovanja realizuje se u Makedoniji od ranih 90-tih. Ista se intenzivirala u vrijeme ratova u ostalim dijelovima nekadašnje SFRJ i nakon konflikta u Makedoniji 2001 godine. Prema našim saznanjima, nekoliko hiljada nastavnika i drugog obrazovnog kadra, učestvovalo je na jednodnevnim, a često i na višednevnim radionicama vođenim najprije od strane eksperata iz SAD, Evrope, zemalja regiona, a kasnije sve češće iz same Makedonije.

Postoji dosta materijala za navedenu problematiku

Mirovno obrazovanje je zastupljeno u oficijalnom kurikulumu u RS Makedoniji, u osnovnom i srednjem obrazovanju, na različitim načinima. Ovaj materijal je još jedan korak ka unapređenju procesa učenja o miru koji se i do sada realizirao i ne pretenduje biti sinteza svih dosadašnjih napora. On je poziv da se uključe sve relevantne zainteresovane strane koje se brinu o ovoj problematici i imaju šta kazati.

Naša želja je da se na materijal sa ponuđenim modulima gleda kao na mogući korak naprijed ka uvođenju/realiziranju Mirovnog obrazovanja u nastavnim planovima i programima ili životu i radu škola srednjeg obrazovanja.

Napominjemo da bez stotinjak, pa čak i bez hiljade radionica sprovedenih u poslednjih preko tridesetak godina i napora svih uključenih, ovaj korak naprijed ne bi bio omogućen.

Htjeli bi se zahvaliti svima koji su na bilo koji način doprinjeli postojanju i razvoju Mirovnog obrazovanja, jer danas govorimo i zalažemo se da se ove važne teme nastave razvijati, proširivati i realizirati, da se uključe i budu prisutne u oficijalnim državnim školskim kurikulumima i institucijama.

Autori

UVOD

Čovječanstvo završava prvu četvrtinu 21-og stoljeća. Svjet je danas značajno drugačiji od vremena kada je većina nastavnika rođeno i kada su prve škole bile izgrađene. Klimatske promjene nas upozoravaju da mi kao civilizacija moramo drastično promijeniti naš način života. Suše, poplave, ekstremne temperature i oluje postaju “nova normalnost” sve većeg dijela planete. Relevantne procjene ukazuju da već kasnimo u tom smjeru, kao što je to primjer sa fosilnim gorivima.

U današnje vrijeme, kada se svijet susreće sa brojnim izazovima i konfliktima, Mirovno obrazovanje igra ključnu ulogu u izgradnji tolerantnog i inkluzivnog društva. Mirovno obrazovanje ne samo da podstiče učenike da razumiju kompleksni karakter konflikta, već ih podstiče da razviju vještine za rješavanje istih, razvijanje sposobnosti za komunikaciju i međukulturno razumjevanje. Učenjem o miru učenici postaju svjesni vrijednosti suradnje i poštovanja različitosti. Mirovno obrazovanje priprema nove generacije da budu aktivni građani/građanke, sposobni da doprinesu izgradnji stabilnog i mirnog društva u kom svako ima pravo na obrazovanje i jednake mogućnosti.

Nedavno iskustvo sa pandemijom pokazalo nam je da su nauka, suradnja i solidarnost jedini pravi odgovori. Već ulazimo u eru kada vještačka inteligencija može svakom učeniku dati kvalitetan odgovor na skoro svako pitanje koje se do sada izučavalo u školama. Kako se svijet povezuje novim tehnologijama i socijalnim mrežama, susrećemo se negiranjem nauke, ismijavanjem ljudskih prava, incidentima maltretiranja i vrijeđanja putem novih tehnologija, čemu je izloženo sve veći broj djece.

Ukoliko se svijet istovremeno ubrzano mijenja, utoliko postoji uvećana briga o bližoj budućnosti, kao i potreba da se zauzme drugačiji pristup izazovima oko nas. Učenje iz knjiga, štampanih ili elektronskih, već je postalo dosadno i strano novim generacijama. Novi načini su i najstariji – učenje kroz igru, iz iskustva, putem povezivanja sa drugim ljudima i njihovim problemima, zajedničkim radom, učenjem od mladih ljudi, te interesantnih novih “idola”.

Uloga nastavnika u takvoj sredini ne nestaje već se mijenja. Od izvora znanja, nastavnici postaju (mogući) uticajni vodiči, pomagači, tumači načina učenja i načina kritičkog i etičkog razmišljanja i djelovanja. Mijenja se pristup obrazovanju, od uloge kreatora pristojnih građana koji će se uklopiti u novoformiranim složenim zajednicama (gradovima), obrazovanje postaje način opstanka – putem suradnje, empatije, odgovornosti, brige o općem dobru i životu na zemlji.

---

¹Svi pojmovi koji se spominju u jednom rodu odnose se na sve rodove identitete.

Savremeno društvo ima potrebu od novih pristupa u obrazovnom sistemu, mada će danas mnogi reći “daleko smo od toga”, zaboravljajući da samo prije dvije decenije većina djece nije imalo čak ni mobilne telefone. Svijet se ubrzano mijenja, digitalizacija je sve prisutnija i obrazovni sistem mora biti u koraku sa tehnološkim razvojem.

Mirovno obrazovanje, po svom imenu može pogrešno zvučati da je antipod ratu. To i jeste, ali mu to nije jedini i glavni fokus. Dok se pitamo koje su teme glavne u obrazovanju za mir, ne primjećujemo važnije pitanje – kakav je način učenja o bilo kojoj temi po kojoj prepoznamo obrazovanje za mir?

U tom smjeru je i ovaj prijedlog, poštovanjem realnosti i postojećeg školskog sistema u državi, društva i životne sredine u Evropi i šire. Njegov cilj je da ojača nastavnike, da uključi i zainteresuje učenike, ali prije svega, da izbriše klasične podjele i granice između jedne i druge. To neće biti lahko i niko nije kriv za otpor, ali će se on smanjiti tako što će Mirovno obrazovanje olakšati sve naporniji rad nastavnika, nespornih za izazove u 2024/25/26...godini, a školu će učiniti mjestom gdje će učenici dobiti istinsku, adekvatnu pripremu za život i društvo u vremenima koja ni ne znamo kakva će biti.

Šta predstavljaju moduli za Mirovno obrazovanje?

Mirovno obrazovanje je izazov u kom je najvažniji način na koji se on podučava, sprovodi, odnosno kako, na koji način, kojim formama i metodama se obrađuje u vaspitno – obrazovnom sistemu. Mirovno obrazovanje i vaspitanje se može primjeniti još od najmanje uzrasti, do zrelih godina, ali je ovdje akcenat na obrazovanje i vaspitanje za mir srednjoškolske omladine. To obuhvata širok spektar područja, sadržina i metoda podučavanja.

Mirovno obrazovanje primjenjuje sljedeće pristupe u učenju:

- **Interaktivnost** – učenje međusobnim interakcijama među učenicima i ostalim uključenim u procesu.

- **Participativnost** – Učenici uče aktivnim učešćem i koformuju process učenja. Učenik nije predmet koji stiče znanje ili nekritički usvaja objašnjenja autoriteta, već je kreator u procesu zajedno sa nastavnikom i ostalim učenicima.

Iskustveno učenje

Process učenja u kom učenici uče putem vlastitog iskustva (“uče radeći”), razmišljajući o iskustvu i povezivajući naučeno sa svakodnevnom realnošću.

Horizontalnost

u procesu se transformira uloga autoriteta, pa čak i nastavnika koji više nije nadređeni učenicima, jer se u svakoj situaciji može naučiti iz iskustva ili mišljenja svakog učenika u procesu.

Izgradnja odnosa

javlja se kao halka koja nije puno prisutna u dosadašnjem načinu rada u obrazovanju. To podrazumjeva: učenje suradnjom pri čemu se svi uključeni u procesu učenja uzajamno pomažu, a kompeticija, ukoliko je uopšte ima, mora imati konkretni značaj: empatiju, izgradnju povjerenja, rješavanje nesuglasica i konflikata na uzajamno prihvatljiv način, bez nametanja ili upotrebe nasilja.

Vrijednosno orijentisana

u svim dijelovima procesa sreću se vrijednosti na koje se temlji Mirovno obrazovanje, kao što su: jednakost svih ljudskih bića, briga o slabima i poštovanje dostojanstva jedni drugih i ostatka živog svijeta. Izbjegavanje i sprječavanje nasilja putem građenja kulture mira gdje se frustracije i nesporazumi rješavaju/transformišu na načine koji neće vrijeđati/povrijeđivati druga bića.

Radoznalost

pažnja djece je bitna i svako učenje mora biti popraćeno dječijom pažnjom. Ovo uključuje neophodne pauze, promjene metoda, vrednovanje efekta dosade i prvično uvodi svako dijete kao kreatora svog dijela u procesu za koji je odgovorno. Zasniva se na pozitivna očekivanja kod samih učenika u odnosu na sadržaj, ali i na sami način kako se ti sadržaji obrađuju.

Razvoj

Sami metod sticanja znanja priprema djecu za suživot, komunikaciju i suradnju sa drugim ljudima i drugim živim bićima.

Digitalna pismenost

predstavlja skup znanja, vještina i ponašanja koja se odnose na digitalne aparate, kao što su desktop kompjuteri, laptopi, pametni telefoni i slični uređaji i tehnike, a odnose se na sposobnosti da se koriste i upotrijebe informacijske i komunikacijske tehnologije da se pronade, iskomunicira ili kreira informacija. Ili mogu da se čitaju i razumiju digitalno zapisani tekstovi, hipertekstovi i multimedijski tekstovi. Ona predstavlja noviji oblik savremene pismenosti u informatičkom vremenu koje omogućava pronalaženje, analizu, procjenu i prenošenje informacija u digitalnom formatu.

Predstavljeni moduli zasnivaju se na trodecenijsko iskustvo sa temama vezanim za mir, uglavno, ali ne isključivo, u građanskom sektoru u RS Makedoniji, već i u drugim postjugoslovenskim zemljama, kao i sa dešavanjima/trendovima u svijetu. Sami prijedlog dolazi iz Prve dječije ambasade MEĐAŠI, ali se oslanja na dosadašnjem i sadašnjem radu svih koji su već aktivni na polju Mirovnog obrazovanja.

Materijal nudi četiri modula iz oblasti Mirovnog obrazovanja i to:

2.1

❖ Nenasilna komunikacija

2.2

❖ Upravljanje sa konfliktima

2.3

❖ Vršnjačka medijacija

2.4

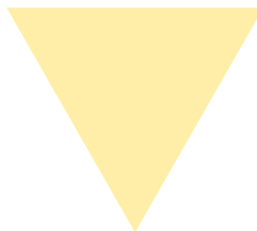
❖ Nenasilje i nasilje

Moduli će se naći u školskim i drugim sredinama kako bi inspirisali, podržali i ponudili određene sadržajne i metodijske instrukcije nastavnicima, stručnim saradnicima i vaspitačima u učeničkim domovima.

- Očekivan rezultat je da adekvatna upotreba ovog praktičnog materijala dovede do poboljšanja školske klime, smanjenja vršnjačkog nasilja i konstruktivnog bavljenja sa istim. Naime, aktuelnost tema izazvanih savremenim potrebama/okruženjem mladih, nameće hitnu intervenciju stalnim jačanjem ljudskih kapaciteta u školi/učeničkim domovima gdje učenici rastu, uče, razvijaju se u sredini bez nasilja, pritiska, zanemarivanja i prijatni kako bi se obezbjedila sredina mira, bezbjednosti, sreće i radosti za svakog učenika.

- Mirovno obrazovanje kao novi pristup može lako izazvati kontraefekat ukoliko se namjetne, propiše i shvati kao nova obaveza. Ono mora biti olakšica nastavnicima koji se bave sa novim izazovima u vaspitanju i obrazovanju, da otvori put ka učenicima manje zainteresovanim za školu, jer im nudi ono što je, prema njihovom mišljenju, nepotrebno i lako dostupno na internetu ili putem vještačke inteligencije koja je na vidiku.

- Realizacija modula zahtjeva uključivanje osnovnih, srednjih i visoko-obrazovnih institucija, vladinih tijela, nevladinog sektora, roditelja i svih zainteresovanih strana koje su svjesne neophodnosti novih pristupa u obrazovanju u današnjem vremenu.

2. MODULI MIROVNOG OBRAZOVANJA

2.1. Nenasilna komunikacija (NNK)

Osobama koje se prvi put susreću sa ovim terminom/pojmom postavljamo pitanje: “Kako želite da drugi komuniciraju sa vama?”. Iz našeg iskustva najčešći odgovori su: sa poštovanjem prema meni kao osobi, da me sasluša i razumije šta govorim, ako se ne slažu da me ne vrijeđaju već da jasno iznesu svoje mišljenje i stavove kako bi se lakše razumjeli i pojasnili.

To preporučujemo kao glavnu ideju ovog modula.

- NNK nije “način komunikacije” koji se uči napamet, on se vježba i razvija stalnim prakticiranjem/primjenom, sve dok ne postane prirodni način komunikacije. Za postizanje tih vještina potrebno je vrijeme, ne treba se žuriti, vrijednovati ili ocjenjivati.

NNK se praktikuje u svim situacijama Mirovnog obrazovanja, a tokom vremena i šire. Najbolje se uči kada učenici vide korist i jasne dobiti od komunikacije kojom se ljudi poštuju.

Termin nenasilna komunikacija je vezan učenjem Maršala Rozenberga iz SAD-a, prema kom komunikacija treba biti usmjerena ka razumjevanju sugovornika i jasnom izrazu govornika sa uzajamnim poštovanjem, osobito u nesuglasticama i konfliktu. Opće je prihvaćeno da je nenasilna komunikacija, bar u njenoj najosnovnijoj formi, osnova svakog mirovnog razmišljanja i rada/obrazovanja/vještine.

- Mirovnim obrazovanjem podrazumijevamo ono što sprečava, prevenira, izbjegava, smanjuje i rješava nasilje u bilo kom obliku. Mada je polje nenasilne komunikacije veliko, u osnovnom obliku koje ne zahtjeva duge studije i neophodnost dugoročne prakse, sumiramo ga u nekoliko ključnih osobina:

Активно слушање, зборување во своје име (избегнување на генерализација), примање и давање повратни информации (коментари, пофалби и критики).

Korišćenjem tehnika nenasilne komunikacije poboljšavaju se međuljudski odnosi, ublažuju se razlike u komuniciranju kako bi se zadovoljile individualne i zajedničke potrebe, te se uče ljudi da ne koriste i izbjegnu jezik ogorčenosti s ciljem podsticanja dobre volje i dalje želje za komunikacijom.

- NNK se zbog svoje efektivnosti/uspješnosti može upotrijebiti svuda, u obrazovnim institucijama, ličnim odnosima, u porodici, sa prijateljima, drugovima itd. i predstavlja osnovu za primjenu medijacije i pregovora. Ali, trebaju se potencirati/naglasiti opšti principi i tehnike efektivne komunikacije koji se povezuju sa razumjevanjem konflikta, kao i njihovoj transformaciji medijacijom.

- NNK olakšava proces razmjene informacija, pomaže u ublaživanju razlika u komunikaciji, omogućava da se govori na način i jezikom kojim se jača povjerenje, te se ljudi uče kako da izbjegnu govor koji izaziva ogorčenost, ljutnju i nesigurnost.

Rezultati učenja

Znanje/vještine

- Zna za osnovne osobine nenasilne komunikacije koja pomaže u upravljanju sa konfliktima;
- Razumije potrebu od primjene nenasilne komunikacije u unapređenju međuljudskih odnosa;
- Razumije vezu nenasilne komunikacije sa konfliktima;
- Razumije da teškoće u komunikaciji sa drugima mogu biti razlog za strah, frustracije i nasilje;
- Identifikuje barijere u komunikaciji sa drugima;
- Umije primjeniti tehnike nenasilne komunikacije u svakodnevici, sa vršnjacima i odraslima (aktivno slušanje, parafraziranje, rezimiranje, “ja” obraćanje).

Ставови/вредности

- Shvata da je za zdravu i dobru komunikaciju važno aktivno slušanje, prikladno reagovanje, pokazivanje empatije i razumjevanje za potrebe drugih, iskazivanje vlastitih briga i potreba na konstruktivan način;
- Prihvata da je interakcija sa drugima dvosmjerna - kako ima pravo tražiti od drugih da mu/joj bude omogućeno zadovoljavanje vlastitih interesa i potreba, tako ima i odgovornost da drugima da prostora da zadovolje svoje interese i potrebe;
- Razumije da nenasilna komunikacija asertivnošću i empatijom može zaustaviti nasilno i agresivno ponašanje;
- Svjestan je značaja ličnih i grupnih vrijednosti, načina njihovog stvaranja, povezanosti i posljedica sukoba među njima.

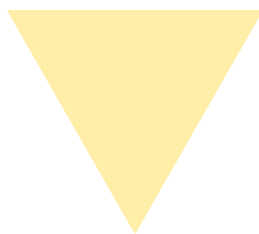

Sadržaji i pojmovi

- **Pojam i osobine nenasilne komunikacije** (verbalna i neverbalna komunikacija– Šta je opredjeljuje? Broj učesnika, mjesto, prostor, spol, uzrast, ravnopravni partnerski dvosmjerni odnos koji sačinjavaju izražavanje sebe i slušanje drugoga; šta mi se dopada/ne dopada u komunikaciji sa ostalima, barijere u komunikaciji).
- **Tehnike nenasilne komunikacije** (aktivno slušanje, parafraziranje, ocrtavanje, rezimiranje, otvorena/zatvorena pitanja, “ja” obraćanje, fidbek (povratna informacija)).
- **Elementi nenasilne komunikacije** - Posmatranje onoga što se događa, identifikacija svojih osjećanja vezanih za opservaciju, identifikacija svojih potreba; formuliranje zahtjeva po vlastitom nahođenju.

R.Br.	Vrsta aktivnosti
1.	Komunikacija: Na dva različita flipčart papira učesnici odgovaraju na pitanja: Šta mi se dopada u komunikaciji sa drugima i šta mi se ne dopada u komunikaciji sa drugima? Dobijeni odgovori čitaju se plenarno i pokreće se diskusija o njima. Na kraju se mogu izvući više zaključaka kao principa, t.j pravila ponašanja za vrijeme zajedničkih radnih grupa u okviru modula za mirovno obrazovanje.
2.	Efektivna komunikacija. Na power point prezentaciji konkretnim primjerima predstavljaju se i objašnjavaju principi i tehnike efektivne komunikacije: aktivno slušanje, parafraziranje, otvorena/zatvorena pitanja, “ja” obraćanje, rezimiranje, demistifikacija. Nakon svake predstavljene tehnike slijedi zadatak sa nekom situacijom na koju učenici trebaju odgovoriti primjenjujući predstavljenu tehniku. O ponuđenim odgovorima se na kraju diskutuje.
3.	Barijere u komunikaciji. Biraju se šest dobrovoljaca koji staju u krugu i diskutiraju na temu gdje bi išli na matursku ekskurziju tako što će svaki učesnik izvući papirić na kom je zapisana neka barijera u komunikaciji (kritika, ispitivanje, ignoriranje...). U razgovoru na temu učesnici se trebaju pridržavati ulogama t.j koristiti dobijene barijere. Na kraju se vodi diskusija o iskustvima i posmatrači se stavljaju u poziciju da nagađaju ko je kakvu barijeru koristio i prave se relacije sa svakodnevnim životom.
4.	Oluja ideja: Nenasilna komunikacija - Na flipčartu nastavnik bilježi učesnicima asocijacije na temu “Nenasilna komunikacija”. Na kraju se vodi diskusija o dobijenim asocijacijama, koliko su one prisutne u svakodnevnoj komunikaciji i šta se može uraditi za uvođenje kulture nenasilne komunikacije.

5.	Primjena modela posmatranja – identifikacije... U nekoliko grupa učenicima se dodjeljuju 2-3 scenarija u kojima je predstavljen neki problem. Zadatak grupa je da primjene model posmatranja – identifikacije osjećanja, identifikacija potreba – zahtjeva i da osmisle kako bi se obratili. Slijedi primjer sa objašnjenjem svakog koraka koji se vježba sa učenicima. • Posmatranje onoga što se dešava bez procjene, tumačenja, osuđivanja (pr. učenik već duže vremena ne nosi domaće zadatke); • Identifikacija osjećanja vezana sa opservacijom svojih osjećaja- osjećam se odbačeno, omalovažavano, uvrijeđeno: Ja se osjećam nezadovoljno, jer ne nosiš domaće zadače ili ne obavljaš domaće zadatke i obaveze; • Identifikacija naših potreba (autonomija, poštovanje, briga), a ne tuđih. Naime, nastavnik bi rekao ovako: “ Kao nastavniku mnogo mi je bitno da moji učenici ostvare svoje potencijale i da napreduju u znanjima iz matematike”; • Formuliranje zahtjeva prema dosadašnjim opservacijama, osjećanjima i potrebama. Zahtjevi nisu isti sa naređenjima koji izazivaju otpor kod ljudi i zaustavljaju komunikaciju. Zahtjev je kada se može prihvatiti odgovor sa DA ili NE; primjer sa učenicom bi izgledao ovako: “ Htjela bih da u buduće zadatke iz matematike rješavaš redovno i na vrijeme”.
6.	Fidbek (povratna informacija). Objašnjava se priroda fidbek-a, koja su pravila i za šta služi. Nakon toga svi ustaju i ohrabruju se da priđu onim učesnicima kojima žele dati svoj fidbek ili od kojih žele primiti fidbek.
7.	Refleksija. Na kraju svake radionice pravi se refleksija putem diskusije na sljedeća pitanja: • Šta smo radili danas? • Kako ste se osjećali? • Šta ste naučili? • Kako možemo naučeno primjenjivati u svakodnevnom životu?

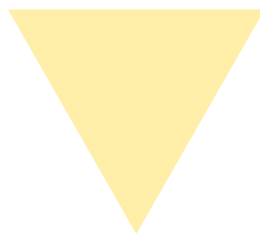

2.2. Upravljanje sa konfliktima

Ovaj modul se bavi konfliktima, situacijama u kojima potrebe svih učesnika u odnosu nisu zadovoljene, što prijeti da naruši pa čak i pretvori u nasilje taj odnos. Polje je relativno novo, mada su konflikti oduvijek interesovali ljude. Smatra se da njegovi počeci datiraju od Prvog svjetskog rata dok je prava osnova ove naučne oblasti postavljena nakon Drugog svjetskog rata. Za ovo polje koristi se različita terminologija, a najzastupljeniji je termin “razrešenje konflikata”, zbog mogućeg razumjevanja da se konflikti mogu riješiti povratkom stanja prije konflikta. Sveprisutniji termin “transformacija konflikta” ukazuje na dinamičnu dimenziju mijenjanja (kvaliteta) odnosa u samom konfliktu i promjene koje on nosi. Ovdje nudimo termin “upravljanje konfliktima”, nadajući se da će biti privlačnije učenicima i nastavnicima i da će ih podstaći da vjeruju da je moguće upravljati konfliktima, a ne da oni nužno upravljaju sa nama.

Najvažniji dio je uklanjanje stigme sa samog konflikta, koja se percipira negativno, mada svako od nas ima takvih svakog dana sa najbližim ljudima. Konflikti su normalne i neophodne životne situacije bez kojih nema (nikakvog kvalitetnog) života. Sami konflikti nisu problem, već njihov potencijal za nasilje, kršenje i/ili ugrožavanje dostojanstva, pa čak i života druge osobe, drugog živog bića. Upravljanje konfliktima smatra se sljedećim korakom nakon nenasilne komunikacije u izgradnji zajednice i odnosa koji se zasnivaju na poštovanju i sprječavanju nasilja.

Školski konflikti dešavaju se kada su djeca pod pritiskom porodice, lošeg iskustva iz škole, vršnjačkog nasilja, pubertetskih izazova... bez samopouzdanja, povučenosti u sebi, alkohola (koji ohrabruje ili potvrđuje zrelost) droge, dostupnosti malog i hladnog oružja!...Dostupnost i nekritičko praćenje medija, kriminalne serije, ekstremno nasilje koje gledaju i slušaju u medijima mogu izazvati agresiju, eksploziju (ekspres lonac) i nasilje. Konflikti nastaju kada je učenik koji je u centru, rastrgan zbog pritiska sa 3 strane: zbog škole, roditelja, vršnjaka.

Znanje i vještine

- Zna razloge za pojavu konflikta;
- Svjestan je da konflikt ima vidljive i nevidljive strane;
- Može prepoznati različite oblike ponašanja u konfliktnoj situaciji;
- Može identifikovati strane u konfliktu;
- Može prepoznati konflikte koji se dešavaju u svakodnevnom životu (u školi, u domu, u susjedstvu);
- Umije identifikovati razloge za konflikte i prepoznati nezadovoljene potrebe u konfliktima;
- Razlikuje razne vrste konflikta, od ličnih do međunarodnih
- Umije primjeniti osnovne pristupe u konfliktima;
- Koristi tehnike za upravljanje sa konfliktima koje pomažu u očuvanju integriteta osoba i odnosa.

Stavovi i vrijednosti

- Prihvata saznanje da život bez konflikta ne postoji i da su oni neizbježni dio čovjekova života;
- Shvata da u svakom konfliktu ima najmanje dvije strane;
- Svjestan je da je važno biti pažljiv u komunikaciji;
- Prihvata da se konfliktima treba pristupiti konstruktivno (komunikacijom i suradnjom) kako se ne bi narušili međusobni odnosi;
- Uočava da od načina reagiranja ovisi hoće li se konflikt riješiti ili eskalirati;
- Shvata da ljudi mogu različito sagledavati iste stvari i da to može biti izvor konflikta.

Sadržaji i pojmovi

- **Pojam, vrste i priroda konflikta** (normalan dio života, konstruktivan i destruktivan prilaz, interpersonalni konflikti, grupni konflikti)
- **Izvori konflikta** (ograničeni resursi, nezadovoljene potrebe – biološke i psihološke, vrijednosti/prioriteti)
- **Reakcije i ishodi konflikta** (suprostavljanje, izbjegavanje, komuniciranje, pobjeda – poraz, suradnja, konsenzus, kompromis, napadanje/takmičenje, popuštanje)
- **Pozicije i potrebe** (strane u konfliktu, pozicije – Šta želiš? potrebe – Zašto želiš to?)
- **Faktori koji utiču na konflikte** (percepcija/različita stajališta, ranije iskustvo, stereotipi i predrasude)

R.Br	Vrsta aktivnosti
1.	Učenici se upoznaju pojmom konflikt putem oluje ideja. Sljedeće, diskutuje se o dobijenim inputima prilikom oluje ideja i utvrđuje se da se riječ konflikt kod nas tumači kao nešto „loše“ što ne da mir, razvoj i blagostanje ljudima/mladima/djeci. Često konflikt asocira na: nasilje, ubistvo, svađe, tuče, laži, nepoštovanje tuđeg mišljenja, uništavanje itd. Ali, u veoma malom broju slučajeva dolazi do neke pozitivne asocijacije kao: promjena, prosperitet, ljubav, razumjevanje, prihvatanje, progres itd. Može se govoriti o pozitivnim uticajima konflikta.
2.	Na flipčart tabli crta se velika santa leda (preko čitavog flipčarta) i na sredini se povlači jedna linija. Učesnicima se ukazuje da santa leda predstavlja konflikte, pri čemu se na gornjem dijelu nalazi sve ono što se gleda u konfliktnoj situaciji, dok je u donjem sve ono što je prisutno u konfliktnoj situaciji, ali ostaje nevidljivo. Na kraju se vodi diskusija o dobijenim informacijama sa posebnim akcentom na to kako se stvari sa donjeg dijela mogu osvjestiti, ko sve može napraviti nešto u vezi toga i na koji se način može bolje upravljati konfliktima.
3.	Učenicima se prezentuje situacija dijeljenja narandže, pri čemu se objašnjava da sestra i brat istovremeno posežu za istu narandžu i budući da ne mogu da se dogovore, uključuje se treća strana – njihova majka. Provjerava se sa učenicima kako bi majka rješila konflikt, nakon čega se dodaje da majka koja nije obučena za razrješavanje konflikta najčešće odlučuje da narandžu podijeli na pola.
4.	U nastavku se objašnjava da sestra želi narandžu zbog kore (da napravi kolače), dok brat želi narandžu zbog soka (jer je žedan). Objasnjava se da se pozicije u konfliktu otkrivaju pitanjem: Šta želiš?, dok se potrebe objašnjavaju pitanjem: Zašto želiš to? Dijeliti na pola je kompromisno rješenje (svako nešto dobija, ali i gubi, dok u situaciji kada se otkrivaju potrebe obje strane mogu dobiti 100% onoga što žele.

5.	Barometar. Nastavnik čita više izjava jednu po jednu, a učenici se nakon svake izjave ređaju u jednoj crti sa ekstremima „slažem se“ i „ne slažem se“. Nakon svake izjave diskutuje se o njoj tako što se izjašnjavaju učenici koji su stali na različitim krajevima crte. U toku diskusije učenici mogu zamjeniti svoja mjesta.
6.	Podjeljeni u parovima učenici dobijaju jedan zajednički A4 list i samo jednu hemijsku olovku sa zadatkom da nacrtaju zajednički crtež tako što će dva učenika istovremeno držati hemijsku olovku. Pri tome, svakom paru se prethodno tajno daje posebna instrukcija (jednom učesniku da treba nacrtati scenu grada sa velikim zgradama, a drugom scena sa plaže). Na kraju se diskutuje o tome kako su pristupili konfliktu, kako su reagovali i do kakvog su ishoda došli.
7.	Učesnici slušaju kratku prezentaciju o tome koji su izvori konflikta nakon čega se dijele u nekoliko grupa. Svaka grupa izvlači jednu konfliktnu situaciju sa zadatkom kojeg treba predstaviti praveći statuje (svi članovi grupe zauzimaju određenu poziciju i stoje zamrznuti oko 30 sekundi). Nakon svake statue diskutuje se o tome koje su strane konflikta i koji bi bili izvori konflikta.

2.3. Vršnjačka medijacija

Medijacija je takoreći najstariji način upravljanja sa konfliktima u kom se uključuju posrednici, neutralne osobe, bliske konfliktnim stranama sa istom razinom moći. Pristup se sprovodio samo kao projekat u obrazovnim sistemima. Škole, kao mjesta rasta i socijalnog sazrevanja, prostor su brojnih verbalnih i fizičkih konflikata među učenicima. Većina njih su slabijeg intenziteta i mogu se smatrati prihvatljivim u zavisnosti od stupnja razvijenosti cijele društvene zajednice, ali manji dio koji nije zanemarljiv može izazvati trajne posljedice kod učesnika u konfliktu.

Uobičajena intervencija škola prijavljivanjem nasilja je nekada neophodna, ali to ne dovodi uvijek do transformacije konflikta, već do njegovog privremenog potiskivanja i premještanja van škole. Intervencija “moćnih” je uglavnom retributivnog karaktera (fokus je na počinitelja i kazne) i pored sve češćih primjera i saznanja o važnosti restorativnih praktika (fokus je na žrtvu u odnosu između strana u konfliktu).

Rezultati učenja

Znanje i vještine

- Razumije process medijacije sa vršnjacima i zna o njenim dobitima;
- Pravi razliku između posredovanja i arbitriranja;
- Primjenjuje elemente iz procesa vršnjačke medijacije u svakodnevnom životu.

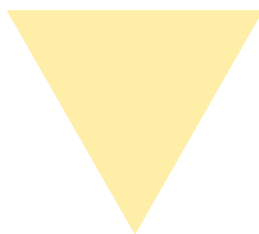
Stavovi i vrijednosti

- Prihvata da je treća strana nekada neophodna za rješavanje sporova;
- Shvata da medijacija daje sigurnost, rješava sporove na način prihvatljiv za njih;
- Prihvata da se treba tražiti posredovanje treće strane onda kada ga ne mogu riješiti same konfliktne strane;
- Prihvata da je za process medijacije potrebna suradnja i želja da se spor rješi. Prihvata medijaciju vršnjaka kao dobronamjerni i prihvatljiv način suočavanja sa konfliktima u školama/učeničkim domovima;
- Podržava proces medijacije u školi.

Sadržaji i pojmovi

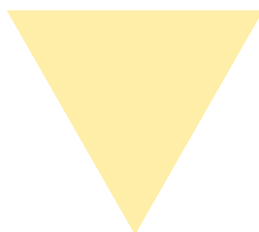
- Rješavanje sporova uz pomoć treće strane (treća strana, medijator, posrednik, arbitar, medijacija, arbitraža)
- Važno za medijaciju, principi (dobrovoljnost, neutralnost, povjerljivost, dogovor za rad, vještine komunikacije, nenametanje)
- Faze medijacije (izgradnja atmosfere, definisanje problema, pozicije strana, potrebe strana, reformulacija, brainstorming rješenja, donošenje odluka, sprovođenje odluka).

Р.Бр.	Вид на активност
1.	Na času se predstavljaju isjecci iz procesa medijacije. Sa učenicima se diskutuje o osobinama procesa. Šta sve radi medijator i zašto je to važno?
2.	Formiraju se dvije trojke sa učenicima. Jedna trojka dobija zadatak da simulira proces rješavanja spora uz pomoć arbitra, a druga trojka dobija zadatak da simulira rješavanje spora uz pomoć medijatora/posrednika. Strane u sporu dobijaju listiće sa opisom spora, odnosno njihovom ulogom. Arbitar i medijator također dobijaju smjernice na listiću o svojoj ulozi u procesu. Nakon što se predstave dvije simulacije, vodi se diskusija o ulozi arbitra, posrednika, strana, kao i o razlikama u procesu medijacije i arbitraže.
3.	Nastavnik drži kratku prezentaciju o fazama medijacije – Šta je tipično za uvodnu fazu, a šta se događa u narednim fazama? Nakon objašnjenja svake faze slijedi simulacija nekog slučaja sa učešćem obje strane i medijatora, popraćeno diskusijom o tome šta sve radi medijator i šta se dobija time (u svakom konkretnom postupku)
4.	Vježba za simulaciju. Koristeći znanja sa prethodnih časova simuliraju se različite situacije uvijek popraćene grupnim diskusijama o procesu.

2.4. Nasilje i nenasilje

Ovaj modul bavi se razumjevanjem različitih vrsta nasillja, njihovim uzrocima i posljedicama. Mada se očekuje da se ove teme obrađuju na časovima Makedonskog jezika, Historije i drugih predmeta, ipak postoji razlika. Modul prije svega ima cilj da podstakne učenike da prepoznaju nasilje u različitim oblicima i da zajedno traže alternative. Možda je najbolji pristup učenje kako da se doprinese miru. Termin nasilje povezujemo sa pojmovima identitet, dostojanstvo, moje potrebe, zajednica, društvo, suradnja. Nenasilje je konstantan napor da se ne povrijedi drugo živo biće, ne samo zbog njega, već i zbog očuvanja vlastitog zdravlja i zdravlja zajednice kojoj se pripada

Rezultati učenja

Znanje i vještine

- Može povezati čin nasilja sa svim posljedicama koje nosi (prije svega žrtvama, ali ne samo njima);
- Prepoznaje “nevidljive” oblike nasilja: emocionalno, verbalno, kulturno, strukturno, ekonomsko;
- Može prepoznati kada je sam žrtva nasilja, kada je počinitelj, kada je svjedok;
- Može tražiti alternative za nenasilje, da izađe iz uloge svjedoka i da preuzme ulogu aktivnog protivnika;
- Umije prepoznati različite oblike “cyber” nasilja;
- Prepoznaje ranljive grupe u društvu, nepravdu i stigmatu ka njima;
- Može da razumije potencijal za nasilje novih tehnologija i vještačke inteligencije.

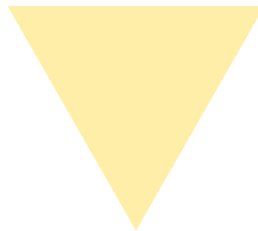
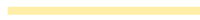
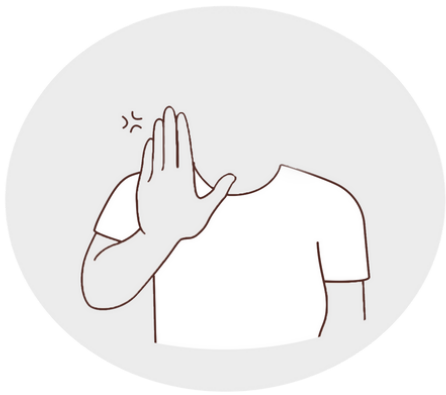

Stavovi i vrijednosti

- Razumije važnost bezbjednog korišćenja novih tehnologija (interneta/socijalnih mreža);
- Prihvata da se trebaju zaštititi, ostvariti prava svakog čovjeka;
- Prihvata da je nenasilje osnova svake zdrave zajednice koja napreduje i u kojoj se članovi osjećaju dobro, komuniciraju kvalitetno i surađuju.

- **Šta je nasilje? Vrste nasilja**
(fizičko, verbalno, psihološko, socijalno, seksualno, cyber-nasilje, buling)
- **Sta je nenasilje?**
(nenasilje, nenasilna akcija, mir)
- **Buling**
(buling, maltretiranje, žrtva, svjedok/posmatrač/spasilac, dželat/prekršitelj)
- **Ko vrši pritisak?**
(socijalni pritisak, vršnjački pritisak)

R.Br.	Vrste aktivnosti
1.	Na flipčart papiru piše se riječ “nasilje” i učesnici se podstiču da daju asocijacije za riječ nasilje. Zatim se vodi diskusija o pojmu nasilje i izraženim oblicima nasilja koji postoje. Kada se završi prvi dio, na drugom flipčart papiru zapisuju se ideje I primjeri za sve ono što je suprotno nasilju. Na kraju se rezimira šta je nasilje, a šta nenasilje.
2.	Podjeljeni u nekoliko grupa učenici dobijaju unaprijed pripremljena scenarija u kojima su predstavljne situacije nasilja. U grupi se učenici dogovaraju kako će odglumiti. Nakon što odglume vodi se diskusija o tome koje su strane t.j uloge u situacijama nasilja, šta svaka strana može napraviti da se zaustavi nasilje i zašto dolazi do nasilja.
3.	Na jednom stolu postavljaju se A4 listovi na kojima su navedene razne pojave u društvu ili razni pojmovi. Svaki učesnik bira jedan list, postavlja ga na podu dužinom više polja NASILJE i NENASILJE. Nakon što se poredaju listovi učesnici pažljivo razmatraju i ukoliko smatraju da neki list nije postavljen na pravom mjestu, uzimaju ga i prenose na mjestu gdje smatraju da treba da stoji. Na kraju se diskutuje o pojavama koje su premještene. O svakoj od tih pojava diskutuje se pojedinačno. Zašto neko smatra da je neka pojava više ili manje oblik nasilja?
4.	U nekoliko grupa učenici izvlače po jedan listić na kom je predstavljena neka socijalna mreža (Facebook, Snapchat, Tik-tok, internet, WhatsApp i sl.) sa zadatkom da prodiskutiraju i navedu koju bilo potencijalnu opasnost od korištenja platforme koju su izvukli, kako se može manifestirati i kako se može prevenirati. Svaka grupa prezentuje svoj rad popraćen diskusijom.
5.	Prožektorom se predsvljava neka kampanja koja se realizirala u našoj zemlji. Puštaju se video materijali, kako bi se i na vizuelni način predstavila poruka, sama sadržina i značenje koje se upućuje ciljnoj grupi.

6.	Svi stoje u krugu i glasno čitaju pjesmicu “Ogledni se djevojčice”. Nastavnik šeta u unutrašnjosti kruga i sa vremena na vrijeme dijeli bombončice pojedinim učesnicima koji čitaju, te svakih 15-tak sekundi isključuje druge učesnike iz igre/aktivnosti tražeći od njih da sjednu. Tako, u roku od 2-3 minuta kontinuirano nagrađuje jedne učesnike, a isključuje druge dok svi ne budu isključeni. Jedan učesnik unaprijed dobija zadatak da zapisuje prigovore koje bi učesnici mogli imati u toku igre/aktivnosti. Na kraju, prvo se provjerava je li bilo prigovora, a onda se pokreće diskusija o diskriminaciji u društvu koju određene grupe čine prema drugim grupama/pojedincima i odgovornost građana da reaguju na to.

3. ORGANIZACIJA I REALIZACIJA/UVJETI ZA REALIZACIJU

3.1 Način rada - preporuke

Preporučuje se da se prostor organizuje tako što će svi sjediti u krugu. Stolovi sa strane koristiće se za rad u malim grupama. Neke preporučene metode rada:

- Presentacija video materijala, powerpoint prezentacije
- Igranje uloga/simulacija slučaja
- Rad u grupama, u parovima
- Analiza tekstova
- Popunjavanje radnih listova i prezentacija
- Presentacija grupnog rada
- Primjeri iz realnog života
- Diskusija u malim grupama – plenarna diskusija (sa cijelom grupom)
- Oluja ideja
- Barometar

3.2 Primjeri za aktivnosti

Ponudeni primjeri za aktivnosti predstavljaju doslovne primjere, ponudene aktivnosti koje trebaju poslužiti kao inspiracija za oblikovanje radionice. Isti nisu opisani otkrivanjem svih detalja i zato se trebaju pažljivo proučiti dok se pripremaju radionice koje su dio ponuđenih modula. Dodatno, mogu se koristiti i druge aktivnosti u skladu sa rezultatima učenja.

3.3. Realizacija modula

Radionice koje su dio propisanih modula za Mirovno obrazovanje realizuju se u srednjim školama kao izvanškolske projektne aktivnosti suglasno nastavnom planu i program za srednje obrazovanje.

Uloga nastavnika:

Nastavnik u toku realizacije ovih modula obučava učenike kako da rješe različite konfliktne situacije, uvodeći ih u razne teme vezane za ličnost, adolescenciju, komunikaciju, konfliktne sporove, brigu i osjećanja prema drugome i sl.

On planira aktivnosti kao projektne, izvanškolske, slobodne, učeničke aktivnosti i sl. Određuje dane i sate kada će se izvoditi aktivnosti sa rasporedom koji se neće poklapati sa redovnom nastavom i neće dodatno opterećivati učenike. Formira grupe sa kojima će raditi, daje opće upute, objašnjava teme, dinamiku i usmjerava učenike prije i u toku rada.

Uloga učenika:

Aktivno se uključuje u procesu obrade sadržaja, uči kroz iskustvo i sadržaje prima i razrađuje na ličnom planu, a putem diskusije o sadržajima/iskustvima donosi opće zaključke o pojavama u društvu/školi. Učenici pokazuju interes za primjenu pozitivne proaktivne discipline, razvijaju vještine za brigu i podršku, poštuju pravila ponašanja, pokazuju primjer pozitivnog modela ponašanja u školi i van nje

Moduli su značajni i korisni za cijelu školsku populaciju u redovnoj nastavi i izvanškolskim aktivnostima. Učenici se osposobljavaju za primjenu znanja, vještina i stavova stečenih ovim programom u svakodnevnom životu, za samostalnu prosudbu, toleranciju, uzajamno povjerenje, razmišljanje, analiziranje i donošenje zaključaka koji će im pomoći u razrješenju konfliktnih situacija u školi i van nje, u daljem obrazovanju i profesionalnom usavršavanju.

Ko može realizirati module Mirovnog obrazovanja?

Nastavnici koji su aktivno sudjelovali u nekoliko obuka i dobili potvrde/sertifikate za sljedeće obuke:

- Treninge i obuke izgradnje mira, transformaciji konflikta itd. kao osnovni i napredni treninzi za Mirovno obrazovanje i izgradnji mira - organizovanih od strane Dječije ambasade MEĐAŠI u okvirima Programa za mirovno obrazovanje. Obuke za vršnjačku medijaciju u okvirima nekih projekata i obuka, sa saradnicima, partnerima, Nevladinog sektora(NVO) i Ministarstva obrazovanja(MO), Biroa za razvoj obrazovanja(BRO) kao i bilo koje druge obuke vezane za teme koje se razrađuju modulima za Mirovno obrazovanje.

U srednjem obrazovanju

- Vodič/program sa modulima za MO u srednjem obrazovanju može se realizirati prilagođenim i prihvatljivim standardima postignuća za srednjoškolce u školama i učeničkim domovima. Dodavanje sadržaja i pojmova prema uzrastu i potrebama srednjoškolske omladine (pr. ekstremne pojave među mladima, upotreba fizičkog nasilja, noževa, hladnog oružja)
- Modularni program u srednjem obrazovanju može poslužiti kao vodič za radionice i obuku učenika za znanje/vještine/sposobnosti za prevenciju, smanjenje ili izbjegavanje nasilja. Svaka škola će imati ogromnu dobit i prednost njihovom realizacijom. Neke su škole do sada već razvile svoje programe.
- One se mogu realizirati van nedeljnog rasporeda časova sa vremenskim okvirom i dinamikom koju odredi nastavnik/trener. Neki se moduli mogu realizirati kao program stručne škole koja pravi program, planira ga (pr. Mirovno obrazovanje) prema uputstvima i šablonima Centra za stručno obrazovanje i dostavlja ga Birou(BRO) za mišljenje. Za gimnazije, na web strani Biroa za razvoj obrazovanja – Program projektnih aktivnosti može imati tema iz oblasti Mirovnog obrazovanja. Mogu se koristiti i preporučeni moduli koji mogu ući u okviru godišnjeg fonda časova nastavnika.
- Učenici učestvuju u realizaciju programa, a njihova se aktivnost dokumentuje u učeničkom portfoliju ili dobijaju preporuku, mišljenje o uspješno završenoj nastavi.
- Godišnji program za rad škole, slobodne učeničke aktivnosti ili učešće u projektima na temama, partnerskom realizacijom sa građanskim sektorom.

3.4. Principi rada

Inkluzivnost

Ravnopravnost spolova
senzitivnost

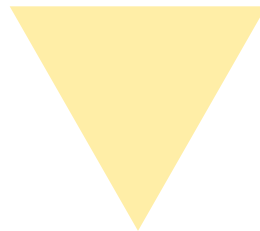
Interkulturalnost

Integracija

- Nastavnik treba obezbjediti inkluzivnost u radu i realizaciji modula, da uključi sve učenike u aktivnosti, da budu fizički prisutni, kognitivno i emocionalno angažovani primjenom savremenih metoda rada (individualizacija, diferencijacija, timski rad, međuučenička suradnja itd.).

- Jednako su uključeni i učenici sa smetnjama u razvoju. Nastavnici se jednako ophode prema dječacima i djevojčicama, brinući se da ih u igrama i vježbama ne dijele prema spolu, da im ne dodjeljuju spolovo stereotipne uloge, obezbjeđujući optimalni biološki i psihološki razvoj i socijalnu inkluziju.

-U višejezičnim školama nastoji se da se većina vježbi i aktivnosti realizira zajedno, miješanjem učenika iz više razreda. Miješanje učenika iz više nastavnih jezika je osobito važno za grupne aktivnosti i igre čime se obezbjeđuje međuetnička suradnja i prevenira međuetničko takmičenje. Prilikom izvođenja aktivnosti treba se paziti da se svi nastavni jezici ispoštuju, da se aktivnosti izvode na svim nastavnim jezicima sa učešćem dva nastavnika koji pokrivaju različite nastavne jezike.

Preporučena literatura

- Rosenberg, M. B. *Nonviolent Communication: A Language of Life*. Encinitas, CA: PuddleDancer Press, 1999.
- Uzelac, M. *Za Svemire: priručnik miroljubivog rješavanja sukoba u osnovnoj i srednjoj školi*. Zagreb: Mali korak – Centar za kulturu mira i nenasilja, 2000.
- Вукосављевиќ, Н. *Ненасилство? Прирачник за тренинзи од ненасилна разработка на конфликти*. Београд: Центар за ненасилна акција, 2001
- Намалување на насилството во училиштата, како да се сменат нештата. Прирачник . Совет на Европа, 2006.
- Franović, I. *Mirovno obrazovanje kao pokretač društvenih promena: 20 POTICAJA ZA BUĐENJE I PROMENU o izgradnji mira na prostoru bivše Jugoslavije*, Centar Za nenasilnu akciju , 2007
- Bužankič, E., i sur. *Učiti za mir: Analitička i normativna podloga za uvođenje vrijednosti, sadržaja i metoda mirovnog obrazovanja u formalni obrazovni sustav*. Zagreb: Centar za mirovne studije, 2011.
- Трикиќ, З., Коруга, Д., Врањешевиќ, Ј., Дејановиќ, В., Видовиќ, С. *Прирачник за водачи на работилници од областа на образованието за вештини на медијација - Медијација меѓу врсници*. Forum ZFD&TCMC&GTZ, 2011.
- Образование за животни вештини: прирачник за наставниците од средните училишта. Петроска-Бешка, В, Негриевска, Ф, Балажи, С, Николоски-Алушевски, С, Дедова, Р, Скопје: Биро за развој на образованието, 2011.
- Анализа на истражувањата спроведени во 5 училишта во Скопје во рамките на проектот Мировно образование (2011 - 2012). Прва детска амбасада во светот „Меѓаши“, 2013
- Јованова, С. Е. *Сите во акција за безбедно училиште*. Прирачник. Скопје: ОБСЕ, 2013.
- Франовиќ, И., Вукосављевиќ, Н. *Ненасилство! Прирачник за тренинг за градење мир*. Белград: Центар за ненасилна акција, 2018.
- Кон мировното образование. Зборник. Прва детска амбасада во светот „Меѓаши“, 2018
- На час по мир. Прирачник за обучувачи. Форум ЗФД, 2020
- Компаративна анализа – мировно образование 2011-2019. Прва детска амбасада во светот „Меѓаши“, 2020
- Raffai, A., Mladaneovska-Teshija, J., Kersten, S. *Čitanka: Nenasilje – utopija ili prilika*, Zagreb: Regionalna adresa za nenasilno djelovanje, 2022.

²

Preporučena literature je bazična literature koju su autori koristili. Takođe, ponuđene su internet adrese na kojima se mogu naći korisni materijali za temu.

Korisne internet strane/materijali

<https://www.childresembassy.org.mk/>

<https://nenasilje.org/>

<https://www.cms.hr/>

<https://www.nenasilje.org/publikacije/pdf/20poticaja/20poticaja-franovic.pdf>

<https://www.cnvc.org/>

<https://www.unesco.org/en/tags/peace-education>

<https://peaceeducation.org/>

<https://www.gppac.net/what-we-do/peace-education>

<https://www.economicsandpeace.org/>

<https://www.peacejam.org/>

<http://www.childresembassy.org.mk/content/pdf/ANALIZA%20mk%20KOMPLETNA.pdf>

<http://www.childresembassy.org.mk/content/pdf/Komparativnata%20analiza%20za%20na%20website.pdf>

<http://www.childresembassy.org.mk/content/pdf/Svi%20smo%20mi%20mk%20FIN%20.pdf>

http://www.childresembassy.org.mk/inrformator-br-37-ns_article-kampanja-za-nasilstvoto-ne-treba-da-se-molci.nspix

<http://childresembassy.org.mk/content/pdf/Svi%20smo%20mi%20mk%20FIN%20.pdf>

Naslov: Moduli za mirovno obrazovanje u srednjem obrazovanju

Autori:

Sofka Koceva, savjetnica u penziji, Biro za razvoj obrazovanja

Goran Božičević, Ustanova za mirovno obrazovanje i djelovanje, Politike nenasilja, Osijek, Hrvatska

Safet Ballazhi, mirovni aktivista

Sheruze Osmani Ballazhi, Doktor psiholoških nauka, Univerzitet u Tetovu

Moduli su izrađeni kao rezultat dugogodišnje suradnje sa Ministarstvom obrazovanja i nauke RSM, u okvirima programa za mirovno obrazovanje Prve dječije ambasade u svijetu “MEĐAŠI”.

Koordinativno tijelo za mirovno obrazovanje: Safet Neziri, Mirjana Zlatanova, Ljubiša Nikolić, Natalija Kiževska, Blaga Paneva, Dana Bishkovska, Sofka Koceva, Fatmire Ajdari, Ana Bitoljanu, Jordanka Čerepnalkova Trajkovska, Dragi Zmijanac, Gordana Pirkovska Zmijanac

O izdavaču:

Dragi Zmijanac, predsjednik i osnivač

Prva dječija ambasada u svijetu “MEĐAŠI”

Ul. Kosta Novaković br. 22a 1000 Skoplje

Telefon:+3892 2465316 www.childrensembassy.org.mk

e-mail: info@childrensembassy.org.mk; peace@childrensembassy.org.mk

Urednici:

Gordana Pirkovska Zmijanac, Fatmire Ajdari i Ella Daalderop

Moduli su prevedeni na: [македонски](#), [shqip](#), [english](#), [türkçe](#), [romani](#), [bosanski](#) i [српски](#) jeziku.

Прва детска амбасада во светот „Меѓаши“

Република Северна Македонија
Министерство за образование и наука

Republika e Maqedonisë së Veriut
Ministria e Arsimit dhe Shkencës

